

ЧУДЕСА ВІД ІКОНИ БОЖОЇ МАТЕРІ ІЛЛІНСЬКОЇ (В ОБРОБЦІ Д. ТУПТАЛА)

В Україні склався справжній культ Божої Матері, яка за каноном християнської церкви вважалася першою особою після Бога, народною заступницею перед ним та помічницею у всіляких бідах. Їй надавалися високі моральні риси святості, чистоти, безмірної материнської любові і доброти, яка поширювалася на всіх людей. Божа Матір уявлялася надзвичайно доброю і милостивою, серце її, за народними переконаннями, таке багате на любов, що вона готова надати допомогу і заступництво навіть мучителям Ісуса, не кажучи про вірних. Зрозуміло, що особливою шаную серед віруючих користувалися ікони Богородиці, більша частина яких вважалася чудодійними (у всьому православному світі їх нараховувалося близько 350). Тому будь-яка спроба описати і поширити розповіді про чудодійні властивості тієї чи іншої ікони Божої Матері зустрічалася віруючими дуже прихильно.

У 1675 р. чернігівський архієпископ (Лазар Баранович) звернувся до молодого проповідника Чернігівського митрополичого дому Данила Туптала з пропозицією укласти збірник про чудеса, які відбувалися від ікони Божої Матері, що належала Чернігівському Іллінському монастиреві. Данило починає працювати над книгою, яка стане його першим літературним твором.

У 1677 р. робота над книгою була завершена, і у Новгород-Сіверській друкарні збірник побачив світ під назвою “Чуда Пресвятої и Преблагословенной Девы Маріи деючіяся от образа еи чудотворного в Монастыру св. славного Пророка Іліи Черниговском”.

У своїй історичній праці Д. Туптало збирає всі відомі йому чудеса від чернігівської ікони Божої Матері, що зберігалася в Іллінській обителі. У передмові до видання 1677 р. автор говорить про те, що раніше ченці не записували чудеса, і ті жили лише в пам'яті людській, але через це багато з них втрачено. Надійшов час, на думку автора, все записати.

За рік до появи книги Д. Туптала, у серпні 1676 р., Іоанікій Галятовський, тогочасний архімандрит Єлецького монастиря (1669–1688 рр.), на основі письмових свідчень та народних переказів уже видав у Новгороді-Сіверському подібну книгу “Скарбниця, то есть сокровищница, похвалы Чудотворной Иконы Богородицы Елецкой Черниговской” про тридцять два чуда Єлецької ікони Божої Матері, прославивши тим самим Єлецьку обитель, яка на той час потребувала відновлення після руйнації.

Молодий проповідник Данило Туптало хоча і працював з подібним матеріалом, однак не наслідував шанованого архімандрита, а шукав власні засоби реалізації себе як письменника.

Іллінський образ Богоматері, написаний у 1658 р. (про що свідчив напис під іконою) монахом Геннадієм (в миру Григорій Костянтинович Дубенський), уславився знаменнями і чудесами, які відбувалися починаючи з 1662 р. Віра в чудесне покровительство Богородиці зробилася духовною потребою жителів Чернігова та його околиць. І. Шангін у своїй праці про ікону Божої Матері Іллінської зазначає, що жодна, хоча б відносно знаменна подія у приватному чи суспільному житті чернігівської пастви не відбувалася без “испрошения” благословення Божої Матері: святу ікону приносили на місце, де закладали дім, освячували її присутністю помешкання, її заступництву доручали новонароджених, просили благословення перед далекою дорогою чи вирішальною подією і т. п.

Треба зазначити, що поряд з Єлецькою та Іллінською іконами Божої Матері прославилися своїми знаменнями і чудесами ще декілька ікон у храмах Чернігівської єпархії: образ Божої Матері у храмі села Дубович Глухівського повіту, ікона Пресвятої Богородиці Одигитрії, знайдена на березі річки Іпуті біля містечка Мглин, образ Пресвятої Богородиці села Рудня біля Любеча, Мохнатинська (с. Мохнатин), Новгород-Сіверська та Новодворська (Новгород-Сіверський Спаський монастир).

Далі на с. 592

ЧУДЕСА ВІД ІКОНИ БОЖОЇ МАТЕРІ ІЛЛІНСЬКОЇ

(Продовження)

Зрозуміло, що були і спроби укласти збірники, в яких би оповідалося про чудеса від цих ікон. До появи першого видання книги Д. Туптало уже з'явилися “Опис чудес Куп'ятицької ікони Божої Матері” Іларіона Денисовича (1638 р., польською мовою), “Чуда пресвятой Богородицы, нькоторые з разных авторов зобраны” (1660 р.) та “Небо новее, с новыми звъздами сотворенное, т. е. Препоблагословенная Дъва Марія с чудесами своими” (1665 р., польською мовою) Іоаникія Галятовського.

У своїй праці Д. Туптало стверджує, що чуда від ікони є закономірним продовженням чудес, пов'язаних з благочестивим життям монахів стародавнього монастиря, закладеного святим Антонієм Печерським, який назавжди прославив його власним ім'ям, зазначаючи, що “человѣк стятит мѣсце”. За традицією християнської церкви, Данило трактує чудовне як остаточне торжество духовного над матеріальним, як особливий дар, яким Бог позначає своїх обранців. Чудо завжди здійснюється в ім'я звільнення нещасного і є “виявом неземного морального милосердя”.

У першому виданні 1677 р. Д. Туптало описував двадцять два чуда, у пізніших – двадцять чотири – відповідно до кількості годин у добі. У виданні 1696 р. Данило у кінці книги додатково подає ще шість чудес, які раніше не описувалися, а у виданні 1702 р. наявний ще і список людей, зцілених від образу Божої Матері: від сліпоти і хвороби очей, від кульгавості, від бісівського мучительства, від запаморочення і страхів, від різних “обложних” хвороб, згадано і воскресіння отрока із Яриловичів.

Зрозуміло, що основний зміст книги становить опис чудес, що відбулися від образу Божої Матері. Особливою різноманітністю характер чудес не відзначається. Д. Туптало слідує за християнською традицією, описуючи чудеса, які лише повторюють або є подібними до чудес, що їх творив Ісус Христос, за винятком 1-го і 2-го чудес. Судячи з народних замовлянь від різних хвороб, можна стверджувати, що серед віруючих утвердилася думка про те, що Божа Мати допомагає людям у всякій хворобі (зокрема визволяє від пристриту, “вразу”, болів у животі, зупиняє кров, допомагає при пологах та ін.). Про таку здатність Богоматері йдеться і у вдячному каноні на її честь та численних молитвах, звернених до Діви Марії.

Данило Туптало розповідає про кожне чудо дуже докладно, вказуючи, де і коли воно відбулося, називаючи імена і прізвища людей, що отримали зцілення від чудотворної ікони. Наприклад, опис 19-го чуда починається так: “З места Седнева, котрое есть близко Чернигова, Пан Кирило Дедович, обыватель седневский, сиротку, котрая в двору его служила, именем Татіану, родом з Полтави... привів”. Автор описує навіть не стільки самі чудеса, скільки тих, хто був свідками чудесного, тобто став об'єктом їх надзвичайного впливу. Чудеса трапляються з людьми – вихідцями з усіх прошарків суспільства. Однак переважно це представники селянства, ремісників чи міщан. Це ідеологічно виправдано і слугувало своєрідним доведенням євангельської тези про бідність і простоту як найбільші чесноти, що допомагають людині отримати Боже благословення і покровительство, в даному випадку – стати очевидцем чуда і об'єктом його впливу.

Особливо цікавими з історичної точки зору є описи 1-го і 2-го чудес. Розповідаючи про 1-ше чудо, а саме про плач ікони Божої Матері, Д. Туптало деталізує його обставини: вказує дату чуда (1662 р.), його тривалість (з 16 по 24 квітня), а також називає всіх тодішніх політичних та церковних діячів (царя Олексія Михайловича, чернігівського архієпископа Лазаря Барановича та ігумена Іллінського монастиря Зосиму Тишкевича). У 2-му чуді йдеться про набіг татарів на Чернігів у 1662 р., їх безчинства у Іллінській церкві та порятунок, що його дала усім ікона Божої Матері. Автор прагне історичної достовірності, маючи на меті якомога переконливіше показати Божественну благодать, яку відчують на собі не лише мешканці Іллінського монастиря, але і всі, хто мав потребу звернутися до Божої Матері зі своїми проблемами.

Далі на с. 594

ЧУДЕСА ВІД ІКОНИ БОЖОЇ МАТЕРІ ІЛЛІНСЬКОЇ

(Закінчення)

Однак обсяг самих описів досить незначний. Для автора нецікаві жодні подробиці, окрім тих, які б вказували на достовірність події та обставини самого чуда. Це пояснювалося впливом тодішньої традиції щодо опису чудес, яка «...не дозволяла вигаданих імен, назв, фактів. Читач звик читати лише про те, що “справді було”, і не визнавав одвертого вимислу». Праця Д. Туптала про чудеса від ікони Божої Матері Іллінської була не лише етапним для нього твором, з якого почалася активна письменницька діяльність. Вона виправдала сподівання Лазаря Барановича, бо з її допомогою престиж Іллінської обителі дуже зріс. “Руно орошенное” Димитрія Ростовського (Данила Туптала) стало важливим документом як релігійної, так і світської історії Чернігова 70-х рр. XVII ст.

Ірина Савченко

(стаття подана зі скороченням)

СПРАВОЮ ЗАЦІКАВИВСЯ СИНОД

Те сталося за часів страшної біронівщини.

...На Стародубщині існував невеличкий чоловічий монастир, що звався Каменським. Заснований ще за гетьмана Самойловича, але остаточно збудований за Мазепи, який дуже прихильно ставився до цього духовного осередку. Від нього тут мали й універсал на маєтності. Слідом за Мазепою цей монастир одвідували гетьман Скоропадський та Павло Полуботок, що були його благодійниками.

Влітку 1737 р. сюди прибув, за дорученням Чернігівської кафедри, піп Ромацкевич з дяком Юхимом Федорченком для збору штрафних грошей з тих осіб, які уникали сповіді. “Ревізор” був сварливою людиною і любив випити. Він побився з місцевими ченцями і, щоб досадити їм, розпочав проти них політичну справу.

Якось, у відсутність того Ромацкевича, дяк, що приїхав з ним, оглядав монастирську церкву. Показував її пономар, старенький чернець Тит. Він підвів його до ікони “Успіння Пресвятої Богородиці” і показав на осіб, які були там намальовані: “Дивись, ось тут, вище образа, чотири персони: перша – це цар Петро I, друга – Петро II; третя – гетьман Мазепа, а четверта – це полковник Полуботок”. Дяк передав це Ромацкевичу, і той захотів сам побачити ту ікону й, оглядаючи її, висловив своє невдоволення з приводу намальованих портретів. “Шкода, що тебе не було тоді, коли писався образ, і ти не зробив своїх вказівок, як нам малювати ікони. А взагалі, яке твоє діло?” – відповів старий Тит.

Прибувши до Стародуба, Ромацкевич подав доноса до полкової канцелярії, мовляв, у Каменському монастирі зберігається ікона, на якій намальовані Мазепа й Полуботок. Спочатку на це не зважали. В Україні, як відомо, завжди, за звичаєм, ставили в церквах портрети фундаторів та добродійників храму. Тому й не дивувалися, що існує така ікона в Каменському монастирі.

Ромацкевича взяли за донос під караул, кинули до в’язниці й там всипали йому 500 різок. “За що?” – спитав він. “За те, – відповіли йому щиро, – щоб по чужих церквах не нишпорив”.

Піп, звичайно, не вгомонився, а ще дужче спаленів. Коли його випустили на волю, то він вдруге написав доноса, але вже до Синоду. Треба думати, він і цим не обмежився, а подав ще й на ім’я урядових осіб. Цією справою зненацька зацікавилися Синод, Сенат і канцелярія Міністерського управління, що керувала тоді Україною замість гетьмана. Справі надавало ваги те, що мовилося про Мазепу.

Далі на с. 596